

NORBERT KORDEK

Analogia w dydaktyce języka chińskiego

Abstract. In this paper I try to show ways of using semantic differences between structurally similar constructions and semantic analogies between structurally different sentences in the process of teaching those aspects of Chinese grammar which are relatively difficult for teachers to explain and for students do understand. To exemplify this supplementary didactic method I chose the following grammatical problems: sentence-final particle *le*, the complex stative construction with particle *de* and the verb-copying construction.

Abstrakt. W artykule zajmuję się problematyką dydaktyki wybranych konstrukcji języka chińskiego. Moim celem jest pokazanie na przykładach, w jaki sposób, wykorzystując zarówno różnice semantyczne między zdaniami strukturalnie podobnymi, jak i analogie semantyczne między zdaniami składniowo różnymi, ułatwić i przyspieszyć nauczanie problematycznych w tym względzie zagadnień gramatyki chińskiej. Do egzemplifikacji wykorzystania mechanizmów różnic i analogii w dydaktyce wykorzystałem zdania z partykulą *le* i skopiowanym czasownikiem, konstrukcję z *de* i dopełnieniem komplementywnym oraz partykulę końcową *le*.

1. Określenie problematyki i celu

Specyfika nauczania każdego języka obcego w dużym stopniu opiera się na wykorzystaniu analogii między systemem gramatycznym języka nauczanego i języka rodzimego (lub innego będącego punktem odniesienia w procesie nauczania, w zależności od kompetencji nauczyciela). Niezmiernie ważną rolę odgrywa też wskazanie podobieństw wewnątrzsystemowych między poszczególnymi konstrukcjami gramatycznymi – o tyle istotniejszych od analogii międzysystemowych, że absolutnie niezbędnych do prawidłowego przebiegu procesu przyswajania drugiego języka. Analogia jest naturalnym i niezbędnym narzędziem do zrozumienia czegoś, co można nazwać wewnętrzną logiką gramatyki języka.

Trzeba sobie jednak jednocześnie uświadamiać ograniczenia tej metody. Wyjaśnienie funkcji poszczególnych elementów systemu gramatycznego (w języku chińskim np. partykuł aspektu) czy też funkcji, formy i znaczenia konstrukcji gramatycznych jest zadaniem wielopłaszczyznowym, często wymagającym uwzględnienia specyficznych

warunków użycia danego środka gramatycznego¹. Brak tej świadomości prowadzi do akceptowania przez uczących się jako absolutnych i bezwyjątkowych reguł gramatycznych ograniczonych do określonych warunków. Innymi słowy, bezrefleksyjne posługiwanie się analogiami prowadzi raczej do spłylenia kompetencji gramatycznej niż do głębszego zrozumienia gramatyki języka.

Celem tego artykułu jest pokazanie na przykładzie wybranych, problematycznych w dydaktyce zagadnień gramatycznych języka chińskiego, w jaki sposób, wykorzystując podobieństwa między pozornie niezwiązanymi konstrukcjami i różnice między środkami pozornie podobnymi, efektywnie wdrożyć umiejętność posługiwania się nowymi środkami gramatycznymi, pogłębiając jednocześnie zrozumienie zasad funkcjonowania całego systemu gramatycznego.

2. Przykłady problematycznych zagadnień gramatycznych

Język chiński nie jest wyjątkowy pod względem problemów, jakie stawia przed chcącymi go opanować. Bez trudu można jednak wskazać zagadnienia stanowiące szczególne wyzwanie nie tylko dla uczących się tego języka, ale nawet bardziej dla nauczycieli i badaczy. Wymienić można całą listę problemów gramatycznych, które jak dotąd nie znalazły satysfakcjonującego wyjaśnienia, stanowiąc tym samym problem w glottodydaktyce², ale również takich, co do których językoznawcy uzgodnili jednolite stanowisko, a mimo to sprawiające trudność tak nauczycielom, jak i studentom. Poniżej zajmę się przykładami takich zagadnień z raczej dydaktycznego niż czysto lingwistycznego punktu widzenia. Na wstępie, celem ułatwienia czytelnikowi nieznanemu języka lub gramatyki chińskiego, przedstawię krótką charakterystykę wybranych zagadnień, a następnie przeanalizuję je pod kątem postawionego powyżej celu.

2.1. Konstrukcje składniowe z kopiowaniem czasownika

Stosunkowo duże trudności w nauce języka chińskiego sprawia opanowanie konstruowania zdań tranzytywnych z wyrażonym dopełnieniem i określeniem zakresu / intensywności / sposobu wykonania itp. czynności denotowanej przez czasownik,

¹ Przykłady na poparcie tego nieco abstrakcyjnego twierdzenia to w języku chińskim np. semantycznie różne funkcje mechanizmu duplikacji morfologicznej czasowników i przymiotników (co nie będzie przedmiotem mojego zainteresowania) czy też skomplikowane uwarunkowania funkcji pełnionej przez partykulę *le* w różnych konstrukcjach (co zostanie przedstawione w dalszej części artykułu, podobnie jak inne przykłady osłabienia analogii lub wręcz pełnienia przez dany element intuicyjnie przeciwstawnych funkcji w formalnie podobnych otoczeniach gramatycznych).

² Doskonałym przykładem jest konstrukcja z *bǎ*, posiadająca gigantyczną poświęconą jej literaturę przedmiotu. Jej forma, funkcja i znaczenie są rządzone przez zbiór heterogenicznych, trudnych do uchwycenia reguł i jest jedną z najtrudniejszych w języku chińskim do wyjaśnienia przez nauczyciela i opanowania przez studentów.

czyli tzw. konstrukcji z DE^3 . Jej składnikowa struktura linearna przedstawia się następująco:

- (i) Podmiot + V_1 + (Dopełnienie + V_2) + DE_2 + Dopełnienie komplementywne⁴, np.:
 (1) ***Zhāngsān xiě wénzhāng xiě de hěn hǎo.***
 Zhangsan pisać artykuł pisać DE bardzo dobrze
 ‘Zhangsan dobrze pisze artykuły.’

Niepoprawne są zdania:

- (2)a. ****Zhāngsān xiě wénzhāng de hěn hǎo.***
 Zhangsan pisać artykuł DE bardzo dobrze
 b. ***?Zhāngsān xiě wénzhāng hěn hǎo.***⁵
 Zhangsan pisać artykuł DE bardzo dobrze
 c. ***Zhāngsān xiě de hěn hǎo.***
 Zhangsan pisać DE bardzo dobrze
 ‘Zhangsan bardzo dobrze pisze.’

Konstrukcja z kopiowaniem czasownika jest swoista dla języka chińskiego, przez co niełatwa do przyswojenia, zwłaszcza że z dydaktycznego punktu widzenia brak intuicyjnego wyjaśnienia konieczności powtórzenia czasownika. Zresztą i na gruncie językoznawstwa czystego struktury te nie znalazły dotychczas satysfakcjonującego rozwiązania. Z pomocą przychodzą ogólniejsze zasady gramatyczne, które są mechanizmem powstawania innych struktur, w mniej lub bardziej oczywisty sposób analogicznych.

W sposób strukturalnie bardzo podobny zbudowane są zdania ze skopiowanymi czasownikami,⁶ wyrażające długość trwania czynności wyrażonej czasownikiem przechodnim z dopełnieniem – ich linearna struktura składnikowa wygląda następująco:

³ Zwana też np. *complex stative construction*, *fūzá zhuàngtài jù*.

⁴ Notacja ta wymaga wyjaśnienia pod dwoma względami – oznaczeń kategoryalnych i znaczenia indeksów dolnych. Symbolu ‘V’ używam zgodnie z anglojęzyczną tradycją, świadomy pomieszenia terminologicznego i językowego, dla, co może brzmieć paradoksalnie, prostoty. ‘Dopełnienie komplementywne’ jest odpowiednikiem angielskiego terminu *complement (complementary phrase)* i chińskiego *būyǔ (būchōng cíǔ)*, oznaczającego składnik zdania mający funkcję różnego rodzaju komplementacji znaczenia czasownika, wprowadzanego m.in. partykułą DE_2 . Cyfra w indeksie dolnym w ‘ DE_2 ’ odróżnia interesujące nas DE komplementywne od determinatywnego DE_1 i przysłówkowego DE_3 . Różne indeksy dolne przy symbolu czasownika nie oznaczają, że jest to różny czasownik, a jedynie, że są to kolejne temporalne realizacje tego samego czasownika. Nawias oznacza opcjonalność wystąpienia szeregu elementów, a nie, że jest to jeden składnik zdania.

⁵ Zdanie (2)b. jest poprawne tylko przy szczególnej, nacechowanej interpretacji, gdzie następuje zmiana funkcji składniowych składników frazowych zdania i zmiana w strukturze informacyjnej.

⁶ Tzw. *verb copying construction*.

- (ii) Podmiot + V_1 + (Dopełnienie + V_2) + LE + Dopełnienie komplementywne czasowe np.:
- (3)a. ***Tā kāiche kāi le sān nián.***
on prowadzić-samochód prowadzić LE trzy lata
'On prowadził samochód trzy lata.'
- b. ****Tā kāiche le sān nián.***
on prowadzić LE trzy lata
'On prowadził trzy lata.'
- c. ***Tā kāi le sān nián.***
on prowadzić LE trzy lata
'On prowadził trzy lata.'

Mimo podobieństwa obie konstrukcje na ogół są w literaturze traktowane odrębnie. Z punktu widzenia dydaktyki języka chińskiego bardzo dobre efekty przynosi zwrócenie uwagi nie na różnice, a analogie między obiema konstrukcjami. Porównanie zdań (1) z (3)a., (2)c. z (3)c. prowadzi do wniosku, że uogólnioną postacią linearnej struktury składnikowej, obejmującą obie konstrukcje, przedstawić można następująco:

- (iii) Podmiot + V_1 + (Dopełnienie + V_2) + PART⁷ + Dopełnienie komplementywne

Wspólne są również funkcje semantyczne pełnione przez poszczególne składniki, jeśli tylko zanalizować je na odpowiednio abstrakcyjnym poziomie. Analiza odpowiednio dużego korpusu zdań w obu konstrukcjach, na co nie ma miejsca w tym artykule, pozwala stwierdzić, że pierwsza fraza werbalna w porządku linearnym mówi, jaka czynność jest wykonywana, druga natomiast, jak dana czynność jest wykonywana (w tym jak długo):

- (iv) Podmiot + [V_1 + (Dopełnienie]_{co} + [V_2] + PART + Dopełnienie komplementywne]_{jak}

Wprowadzone powyżej nawiasowanie bliżej odpowiada strukturze składnikowej zdania niż poprzednie, którego zadaniem było pokazać jedynie, że ciąg elementów jest opcjonalny⁸.

Wyjaśnienie w następnym kroku, jakie są warunki poprawności zdań z omawianymi konstrukcjami, nie nastrecza już trudności – zakładając, że studenci posiadają już w tym momencie wiedzę na temat podstawowych własności zdań z czasownikami przechodnimi w języku chińskim, zgodnie z którymi czasowniki przechodnie zawsze przyjmują dopełnienie, nawet jeśli jest ono generyczne dla czynności denotowanej

⁷ Partykuła – kategoria, do której należą *de*, *i* *le*.

⁸ Być może sensowniej byłoby pierwotną strukturę przedstawić w formie: 'Podmiot + (V_1 + Dopełnienie) + V_2 + DE₂ + Dopełnienie komplementywne' – efekt pozostałby bez zmian, a notacja lepiej odpowiadałaby faktycznej budowie składnikowej zdania. Postanowiłem jednak trzymać się reprezentacji występującej w literaturze przedmiotu (por. np. Tsao 1990: 446).

przez dany czasownik⁹. Zdania przechodnie z dopełnieniem komplementywnym są gramatyczne, jeśli w jego strukturze wystąpią oba składniki ([_{co} i [_{jak}]) – jeśli brak odpowiedniego kontekstu dla pominięcia pierwszego z nich, lub też tylko jeden z nich, uwzględniając poniższe zastrzeżenia:

– zdania, w których występuje tylko składnik [_{co}], nie są bezpośrednio związane z omawianą konstrukcją, tzn. zdanie:

- (4) **Zhāngsān xiě wénzhāng.**
Zhangsan pisać artykuł
'Zhangsan pisze artykuły.'

nie jest redukcją zdania (1) ani też (1) nie jest rozwinięciem (4).

– zdania, w których występuje tylko składnik [_{jak}], muszą być umieszczone w odpowiednim kontekście komunikacyjnym (podobnie jak zdania z czasownikami przechodnimi bez dopełnienia), którego prostym przykładem jest pytanie:

- (5) **Zhāngsān xiě wénzhāng xiě de zěnmeyàng.**
Zhangsan pisać artykuł pisać DE jak
'Jak Zhangsan pisze artykuły?'

na które odpowiedzią może być (2)c.

Innymi słowy, abstrahując od struktury (iv), obecność dopełnienia w nienacechowanym informacyjnie miejscu w szyku zdania wymusza skopiowanie czasownika. Nieobecność frazy dopełnienia bądź inna syntaktycznie lub informacyjnie manifestacja przedmiotu czynności powoduje, że nie ma powodu do kopiowania czasownika. Paralelizm między (i) a (ii) nie jest jednak całkowity, ponieważ te „inne manifestacje” przyjmują częściowo różne formy dla obu konstrukcji – kolejno dla (i) i (ii):

- (6)a. **Wénzhāng Zhāngsān xiě de hěn hǎo.**
artykuł Zhangsan pisać DE bardzo dobrze
'Artykuły Zhangsan dobrze pisze.'
- b. ***Wénzhāng Zhāngsān xiě xiě de hěn hǎo.**
artykuł Zhangsan pisać pisać DE bardzo dobrze
- c. **Zhāngsān de wénzhāng xiě de hěn hǎo.**
Zhangsan DE_{DET} artykuł pisać DE bardzo dobrze¹⁰
'Artykuły Zhangsana są dobrze napisane.'
- d. ***Zhāngsān de wénzhāng xiě xiě de hěn hǎo.**
artykuł Zhangsan pisać pisać DE bardzo dobrze

⁹ Jedynie odpowiedni kontekst komunikacyjny pozwala pominąć dopełnienie czasownika przechodniego, a w języku chińskim przechodniość jest własnością prawie wszystkich czasowników akcji. Przechodnimi są dla przykładu polskie czasowniki intransytywne: *iść*, *spać* – odpowiednio: *zoulù* (dosł. 'iść-droga'), *shuìjiào* (dosł. 'spać-sen'). Przykłady czasowników z dopełnieniami generycznymi: *chànggē* ('śpiewać-piosenkę' – *śpiewać*), *chīfàn* ('jeść-jedzenie' – *jeść*).

¹⁰ Jak już wspominałem, w języku chińskim wyróżnić można trzy różne partykuły *de* w zależności od pełnionych przez nie funkcji gramatycznych – 'DE_{DET}' symbolizuje partykułę pełniącą funkcję wykładnika relacji determinacji w syntagmach, występującą między członem określającym i określanym – różną od 'DE₂'.

- (7)a. ***Chē tā kāi le sān nián.***
samochód on prowadzić LE trzy lata
'Samochód on prowadził trzy lata.'
- b. ****Chē tā kāi kāi le sān nián.***
samochód on prowadzić prowadzić LE trzy lata
- c. ***Tā kāi le sān nián de chē.***
on prowadzić LE trzy lata DE_{DET} samochód
'On prowadził samochód trzy lata.'
- d. ****Tā kāi kāi le sān nián de chē.***
on prowadzić prowadzić LE trzy lata DE_{DET} samochód

Zauważyć można paralelizm między (6)a. i (7)a. – w obu przypadkach topikalizacja dopełnienia prowadzi do zdań poprawnych gramatycznie. Podobnie w obu przypadkach kopiowanie czasownika po topikalizacji dopełnienia prowadzi do zdań niepoprawnych. Różnicę widać natomiast przy zmianie kategorii syntaktycznej dopełnienia. W (6)c. dopełnienie „zdegradowane” jest do przydawki w syntagmie determinacyjnej z podmiotem. W (7)c. natomiast wyrażenie czasowe z dopełnienia komplementywnego stało się przydawką dopełnienia bliższego.

2.2. Końcowa partykuła *le*

Z własnego doświadczenia dydaktycznego mogę stwierdzić, że opanowanie funkcji i sposobów użycia partykuły *le* jest dużym wyzwaniem dla uczących się języka chińskiego. Z dystrybucyjnego punktu widzenia, w pewnym uproszczeniu można wyróżnić dwa rodzaje *le*:

- partykułę aspektu dołączaną w formie sufiksu do czasownika,
- partykułę końcową zdania;

odpowiednio:

- (8) ***Zhāngsān zuótiān mǎi le yīngwén shū.***
Zhangsan wczoraj kupować LE j. angielski książka
'Zhangsan wczoraj kupił książkę po angielsku.'
- (9) ***Zhāngsān yǐjīng huì jiǎng yīngwén le.***
Zhangsan potrafić mówić j. angielski le
'Zhangsan już umie mówić po angielsku.' (wcześniej nie umiał)

Z gramatycznego punktu widzenia *le* może być wykładnikiem następujących znaczeń gramatycznych:

- aspektu perfektywnego
- zmiany stanu
- aspektu progresywnego.

Wykładnikiem znaczenia perfektywnego jest przede wszystkim *le* występujące jako sufiks czasownika, natomiast dwóch pozostałych – *le* końcowe¹¹.

¹¹ Jest to spore uproszczenie, ponieważ własności dystrybucyjne nie przekładają się jednoznacznie na przenoszone znaczenia gramatyczne (np. końcowe *le* może być wykładnikiem perfektywności),

Ograniczenia objętościowe tego artykułu nie pozwalają nawet na przedstawienie stopnia komplikacji gramatyki *le*, a co za tym idzie – wyjaśnienie, na czym dokładnie polegają problemy z opanowaniem prawidłowego użycia tej partykuły. Skoncentruję się na zilustrowaniu, w jaki sposób, posługując się narzędziem analogii, można w przystępny i logiczny sposób wyjaśnić niektóre (ze szczególnym podkreśleniem tego słowa) aspekty gramatyki *le*. Absolutnie kluczowym zagadnieniem jest w tym kontekście, aby uczący się uświadomił sobie, że *le* jest po prostu wykładnikiem gramatycznym, którego użyciem rządzą reguły nie bardziej tajemnicze i skomplikowane niż innych elementów systemu. Rozważmy poniższe zdania:

- (10)a. ***Tā kāichē kāi de hěn kuài.***
on prowadzić-samochód prowadzić DE bardzo szybko
'On prowadzi samochód bardzo szybko.'
- b. ***Tā kāi de hěn kuài.***
on prowadzić DE bardzo szybko
'On prowadzi bardzo szybko.'
- c. ***Tā kāichē kāi de hěn kuài le.***
on prowadzić-samochód prowadzić DE bardzo szybko LE
'On prowadzi samochód bardzo szybko.' (kiedyś nie prowadził szybko)
- d. ***Tā kāi de hěn kuài le.***
on prowadzić DE bardzo szybko LE
'On prowadzi bardzo szybko.' (kiedyś nie prowadził szybko)

Jak widać z powyższego, końcowe *le* w zdaniach z *de*, które omawiane były w poprzednim rozdziale, pełni funkcje wykładnika zmiany stanu. W rozdziale 2.1. zwracaliśmy uwagę na podobieństwo zdań z *de* do pewnej kategorii zdań z *le*. Te dwa rodzaje zdań są doskonałym narzędziem do pokazania różnorodności funkcji pełnionych przez *le*, właśnie w zależności od rodzaju zdań, w których się pojawia. Głębsze zrozumienie różnych funkcji tej partykuły wymaga wskazania w procesie nauczania, jakie analogiczne własności różnych struktur powodują, że *le* pełni w nich taką samą funkcję, a jakie różne własności struktur pod innym względem podobnych powodują, że *le* pełni w nich różne funkcje. Poniższy przykład dowodzi, że omawiane pod względem podobieństw w rozdz. 2.1. zdania z *le* i *de* różnią się od siebie jakimiś własnościami, które decydują o tym, że funkcja końcowego *le* jest w obu konstrukcjach różna:

- (11) ***Tā kāichē kāi le sān nián le.***
on prowadzić-samochód prowadzić LE trzy lata LE
'On prowadzi samochód od trzech lat.' (por. z (3)a.)

Końcowe *le* w powyższym zdaniu jest wykładnikiem aspektu progresywnego – inaczej niż w (10)c., gdzie jest wykładnikiem zmiany stanu. W przykładzie (3)a. brak

a samo rozróżnienie między poszczególnymi znaczeniami gramatycznymi jest czasami problematyczne (np. między perfektywnością a zmianą stanu). Takie przedstawienie sprawy jest jednak wystarczające dla celów tego artykułu.

końcowej partykuły powoduje, że o znaczeniu aspektualnym zdania decyduje werbalne perfektywne *-le*. Omawiane w rozdz. 2.1. zdania z *de* i z *le* różnią się zatem od siebie pod względem semantyki końcowego *le*, dystrybucyjnie nierozróżnialnego (występującego w tym samym miejscu w konstrukcjach syntaktycznie bardzo podobnych, jeśli nie identycznych). Gwoli podsumowania:

- w zdaniach z *de* z dopełnieniem komplementywnym końcowe *le* pełni funkcję wykładnika zmiany stanu,
- w zdaniach ze skopionym czasownikiem i czasowym dopełnieniem komplementywnym końcowe *le* pełni funkcję wykładnika aspektu perfektywnego.

Te dwie odrębne funkcje wyznaczyć można w innych rodzajach zdań. Należy zatem znaleźć wspólne własności zdań nieróżniących się co do funkcji końcowego *le*, aby sformułować odpowiednie wnioski – pamiętając, że cele mają charakter dydaktyczny, zatem sformułowane reguły powinny być odpowiednio intuicyjne i możliwe do wykorzystania w praktyce dydaktycznej. Różnica między (10)c. i (11) jest, pod kątem dydaktyki, dobrym punktem wyjścia do pokazania problematyki końcowego *le* w szerszej perspektywie, co w naturalny sposób prowadzi do głębszego zrozumienia reguł gramatycznych. Poniższe przykłady są niezbędną dalszą ilustracją własności partykuły *le*:

- (12)   **Wǒ mǎile dōngxi.*
ja kupować-LE rzecz

Zdanie (12) jest niegramatyczne – sprawia wrażenie niedokończonego. Najprostszym sposobem na sformułowanie poprawnego zdania jest dodanie końcowego *le*:

- (13)   *Wǒ mǎile dōngxi le.*
ja kupować-LE rzeczy LE
dosł. ‘Kupiłem rzeczy.’

W zdaniu (13) trudno zidentyfikować, w której z funkcji *le* zostało użyte. Bez odpowiedniego kontekstu możemy jedynie stwierdzić, że zdanie jest poprawne. Nie jest to szczególną niedogodnością, ponieważ znaczenie zdania jest kompatybilne z dwiema funkcjami *le* – zmianą stanu i zakończeniem czynności. Ze względu na niejednoznaczność interpretacyjną ten prosty przykład jeszcze niewiele wnosi do dyskusji. Dopiero następny rzuci więcej światła na omawiane zagadnienie:

- (14)a.   *Wǒ mǎile sānge dōngxi.*
ja kupować-LE trzy-CL rzeczy
‘Kupiłem trzy rzeczy.’ (i już zakończyłem kupowanie)

- b.   *Wǒ mǎile sānge dōngxi le.*
ja kupować-LE trzy-CL rzeczy LE
‘Kupiłem trzy rzeczy.’ (i dalej kupuję)

Zmianę funkcji *le* przyniosło dodanie fazy kwantytatywnej. Interpretacja znaczenia powyższych przykładów odpowiada odpowiednio zdaniom (3)a. i (11). Użycie *le* w kolejnych zdaniach również jest jednoznaczne:

- (15)a. **Wǒ mǎile dōngxi, jiù húi jiā.**
ja kupować-LE rzeczy wtedy wracać dom
'Po kupieniu rzeczy wracam do domu.'
- b. **Wǒ mǎile dōngxi, jiù húi jiā le.**
ja kupować-LE rzeczy wtedy wracać dom LE
'Po kupieniu rzeczy wróciłem do domu.'

Użycie bądź pominięcie *le* w powyższych zdaniach jest analogiczne do przykładów (12) i (13), co nie jest na pierwszy rzut oka oczywiste. (15)a. jest dokończonym na jeden z możliwych sposobów zdaniem (12). Należy zauważyć, że zdanie:

- (16) **Wǒ zuótiān mǎile dōngxi.**
ja wczoraj kupować-LE rzeczy
'Wczoraj kupiłem rzeczy.'

jest już zupełnie poprawne. Nieoprawność (12) wynika z braku 'zakotwiczenia' zdania z werbalnym *le* w zdaniu przechodnim – np. w czasie lub przez skwantyfikowanie czynności¹². Kwantyfikacja czynności powoduje, że *le* pełni na końcu zdania funkcję wykładnika aspektu progresywnego. Dodanie *le* do (16) nie powoduje zmiany znaczenia zdania, co najwyżej dopuszczalna jest dodatkowa interpretacja – zmiany stanu:

- (17) **Wǒ zuótiān mǎile dōngxi le.**
ja wczoraj kupować-LE rzeczy LE
'Kupiłem rzeczy.' lub
'Kupiłem rzeczy.' (wcześniej nie kupowałem lub inna możliwa w kontekście interpretacja oznaczająca zmianę stanu)

Taka podwójna interpretacja nie jest niczym dziwnym, jeśli uświadomimy sobie, że odróżnienie od siebie perfektywności i znaczenia zmiany stanu w wielu przypadkach nie jest oczywiste. Znaczenie dokonaności w naturalny sposób może pociągać za sobą znaczenie zmiany stanu. Ilustrują to przykłady (13) i (16); związek ten widać nawet w zdaniach z orzeczeniem przymiotnikowym¹³, gdzie orzeczenie denotuje stany, a użycie *le* jednoznacznie interpretuje się jako wykładnik zmiany stanu:

- (18) **Tā gāo le.**
on wysoki LE
'On urósł.'

Polskie tłumaczenie przykładu (18) dobrze obrazuje wzajemne powiązanie obu znaczeń. Nasz język różni się w tym względzie od chińskiego, ponieważ posiada tylko wykładnik dokonaności, chiński zaś dokonaności i zmiany stanu¹⁴, a ponieważ są one

¹² Por. np. Tsai 2006, gdzie problematyka ta jest szerzej opisana.

¹³ Przymiotniki w języku chińskim, ze względu na możliwość pełnienia funkcji predykatywnych, są powszechnie nazywane *stative verbs*.

¹⁴ Jest to najczęściej spotykany w gramatykach opis stanu rzeczy; nie podejmuję z nim tutaj dyskusji, choć w dalszej części staram się pokazać, że pewne uproszczenie i traktowanie końcowego *le* jednomorfemicznie może przynieść korzyści dydaktyczne.

homofoniczne (i homograficzne), stąd łatwo o dwuznaczności. Interpretacja końcowego *le* w niekwantyfikowanych zdaniach zależy najczęściej od czynników kontekstowych bądź wynika z semantyki predykatu. Niewątpliwie zdania z przymiotnikami oznaczającymi stany w funkcji orzeczenia z końcowym *le* są bardziej predestynowane do przenoszenia znaczenia zmiany stanu niż zdania z czasownikami akcji. Związek między tymi dwoma funkcjami końcowego *le* jednak niewątpliwie istnieje.

Jak już zwracałem uwagę, na funkcję *le* wpływa dodanie frazy kwantytatywnej. Mniejsze znaczenie ma podobieństwo strukturalne zdań czy konstrukcji, co zostało pokazane na przykładzie różnych funkcji pełnionych przez *le* w konstrukcjach omówionych w rozdz. 2.1. Zauważyć należy, że przedstawione tam zdania z *de* są niekompatybilne z kwantyfikacją. Ponieważ oprócz tego dopełnienie komplementywne w mniej lub bardziej złożony w formie sposób odnosi się do jakiejś cechy czynności, a nie do samej czynności, zatem końcowe *le* w takich zdaniach w naturalny sposób interpretuje się jako wykładnik zmiany stanu. Jeszcze bardziej jest to oczywiste w zdaniach nieprzechodnych z *de*:

- (19) **Zhāngsān lèi de zǒubùdòng le.**
 Zhangsan zmęczony DE iść-NEG-ruszać-się LE
 ‘Zhangsan tak się zmęczył, że nie jest w stanie się ruszyć.’ lub:
 ‘Zhangsan jest tak zmęczony, że nie jest w stanie się ruszyć.’ (wcześniej nie był tak zmęczony)

Pod względem kompatybilności z kwantyfikacją w całkowitej opozycji do zdań z *de* stoją zdania z *le* ze skopiowanym czasownikiem¹⁵. Wyjaśnienie kryje się w niehomogeniczności semantycznej składnika oznaczonego w (iv) jako $[\ ]_{\text{jak}}$. Wyrażenia temporalne w dopełnieniu komplementywnym oznaczają długość trwania czynności, liczbę powtórzeń itp., w większości przypadków przez podanie liczby jednostek czasu – temporalne dopełnienia komplementywne łączą się więc w sposób naturalny z kwantyfikacją, w przeciwieństwie do dopełnień zdań z *de*. W efekcie *le* jest w tych zdaniach wykładnikiem aspektu progresywnego, znaczenia kontynuacji czynności. Nawet jeśli ilość nie jest wyrażona *explicite* liczebnikiem, jak w:

- (20) **Tā kāiche kāi le hěn jiǔ le.**
 on prowadzić-samochód prowadzić LE bardzo długo LE
 ‘On prowadzi samochód od dawna.’

to mimo wszystko jednoznacznie chodzi o ilość czasu. Jak pokazuje przykład (14)b., dodanie frazy kwantytatywnej przed dopełnieniem prostego zdania przechodniego zmienia funkcję *le*¹⁶.

W świetle tego, co stwierdziłem dotychczas, pewien problem pozornie mogą stanowić zdania w rodzaju:

¹⁵ Do tej kategorii zaliczam również zdania jak w przykładzie (7)c. – jest ono całkowicie równoważne semantycznie zdaniu (3)a., a także zdania nacechowane, jak w przykładzie (7)a.

¹⁶ A przynajmniej ją ujednoznacznia – por. przykład (13).

- (21)a. **Zhāngsān de érzi wǔ suì le.**
 Zhangsan DE_{DET} syn pięć wiek LE
 ‘Syn Zhangsana ma pięć lat.’ lub:
 ‘Syn Zhangsana skończył pięć lat.’
- b. **Zhāngsān gāo le sān gōngfēn le.**
 Zhangsan wysoki LE trzy centymetry LE
 ‘Zhangsan urósł o trzy centymetry.’ lub:
 ‘Zhangsan jest wyższy o trzy centymetry.’ (niż poprzednio)

Wydaje się jednak, że tego rodzaju kwantyfikacja zmieniających się stanów (abstrahując od problemu, czy *gāo* może być interpretowane jako czasownik czynnościowy) często, a na pewno w powyższych przykładach, na poziomie konceptualnym wiąże się z aspektem progresywnym w sposób zupełnie naturalny – Zhangsan przecież ciągle się starzeje, może też i stale rośnie. Stanowi to raczej poparcie tezy, że interpretacja znaczenia końcowego *le* zależy przede wszystkim od semantyki zdania, od własności zdarzeń / stanów denotowanych przez orzeczenie, a nie od kategorii składniowych, do których należą zdania czy poszczególne ich składniki. Przypominam jednocześnie, że celem tego artykułu nie jest analiza całej gramatyki *le*, a jedynie przedstawienie pewnych sugestii dydaktycznych.

Podsumowując powyższe rozważania, można stwierdzić, co następuje:

- funkcja końcowego *le* jest w dużym stopniu niezależna od własności syntaktycznych konstrukcji – nawet w konstrukcjach składniowo identycznych pełni różne funkcje i *vice versa* – w konstrukcjach strukturalnie różnych, ale posiadających wspólne inne własności, *le* pełni identyczne funkcje,
- w zdaniach ze skwantyfikowanym przedmiotem czynności lub samą czynnością końcowe *le* pełni funkcję wykładnika aspektu progresywnego.

Wydaje się, że głębokie uzasadnienie w dydaktyce języka chińskiego ma jednorodniczne traktowanie *le*. Również z perspektywy ogólniejszej, niedydaktycznej teorii gramatyki chińskiej niektórzy językoznawcy nie rozróżniają różnych rodzajów *le*¹⁷. Nie wdam się w dyskusję, które podejście jest bardziej uzasadnione.

Poniższa tabela podsumowuje przedstawioną w tym rozdziale, w sposób dość nieskładny, propozycję wykorzystania w dydaktyce gramatyki języka chińskiego analogii i różnic strukturalnych i semantycznych między różnymi typami zdań do wyjaśnienia funkcji pełnionych przez końcowe *le*. Pierwszy wiersz tabeli można rozumieć jako pewnego rodzaju skalę – po jej stronie lewej znajdują się zdania (ich relewantne własności opisane są w wierszu drugim), w których końcowe *le* najnaturalniej (zatem i najczęściej) jest wykładnikiem perfektywności, po prawej zaś zdania, w których *le* jest najczęściej wykładnikiem progresywności. Podkreślałam słowo „najnaturalniej” – skala oznacza tylko pewien potencjał danego typu zdania do narzucenia odpowiedniej interpretacji partykuły *le*. W trzecim wierszu

¹⁷ Por. np. Huang 1988.

tabeli podaję numery przykładowych zdań danego typu, które wcześniej podałem w tekście.

PERFEKTYWNOŚĆ	ZMIANA STANU		PROGRESYWNOŚĆ
nieskwantyfikowane czasowniki akcji	nieskwantyfikowane czasowniki stanu / procesu	skwantyfikowane czasowniki stanu / procesu	skwantyfikowane czasowniki akcji
*(12), (13), (15)b., (17)	(10)c., (10)d. [#] , (18), (19), (20)	(21)a., (21)b.	(11), (14)b.

[#] Subkategoryzacja czasowników w zdaniach (10)c. i (10)d. odnosi się oczywiście do *kuài* 'szybko', a nie do *kāi* 'prowadzić'.

BIBLIOGRAFIA

- Huang, C.-T. James. 1988. Wo pao de kuai and Chinese Phrase Structure. *Language* 64: 274–311.
- Huang, Lillian M. 1988. *Aspect: A General System and Its Manifestation in Mandarin Chinese*. Taipei: Student Book Co., Ltd.
- Huang, Shizhe. 2005. *Universal Quantification with Skolemization: Evidence from Chinese and English*. The Edwin Mellen Press.
- Li, Charles N., Thompson Sandra. 1981. *Mandarin Chinese: A Functional Reference Grammar*. Berkeley–Los Angeles–London: University of California Press.
- Li, Linding. 1963. Dài de zì de bǔyǔ jù (Zdania komplementywne z de). *Zhongguo Yǔwen* 5: 396–410.
- Lin, Jo-Wang. 2000. On the Temporal Meaning of the Verbal -le in Chinese. *Language and Linguistics* 1(2): 109–133.
- Lin, Jo-Wang. 2002. On the Temporal Reference in Modern Chinese. *Language and Linguistics* 3(1): 1–25.
- Lin, Jo-Wang. 2002. Selectional Restrictions of Tenses and Temporal Reference of Chinese Bare Sentences. *Lingua* 113: 271–302.
- Lin, Jo-Wang. 2003. Temporal Reference in Mandarin Chinese. *Journal of East Asian Linguistics* 12: 259–311.
- Liu, Xianmin. 1997. The Verb-copying Construction and Imperfectivity. *Journal of the Chinese Language Teachers Association* 32(3): 1–14.
- Ross, Claudia. 1983. On the Functions of Chinese de. *Journal of Chinese Linguistics* 11.2: 214–246.
- Ross, Claudia. 1995. Temporal and Aspectual Reference in Mandarin Chinese. *Journal of Chinese Linguistics* 23: 87–135.
- Shi, Zhiqiang. 1990. Decomposition of Perfectivity and Inchoativity and the Meaning of Particle Le in Mandarin Chinese. *Journal of Chinese Linguistics* 18: 95–124.
- Sybesma, Rint. 1999. *The Mandarin VP*. Dordrecht–Boston–London: Kluwer Academic Publishers.
- Tsai, Wei-Tien Dylan. 2006. Tense Anchoring in Chinese. Referat przedstawiony na konferencji European Association of Chinese Linguistics (EACL-4) w Budapeszcie.
- Tsao, Feng-fu. 1990. *Sentence and Clause Structure in Chinese: A Functional Perspective*. Taipei: Student Book Co., Ltd.